

# บทที่ 1

## บทนำ

### 1.1 ความสำคัญแห่งปัญหา

นาฏศิลป์ไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติมานาน พัฒนาการมาหลายยุคหลายสมัย บางสมัยก็เจริญรุ่งเรือง บางสมัยก็เสื่อมทราม โดยเฉพาะสมัยที่ว่างจากศึกสงคราม นาฏศิลป์ก็จะเจริญรุ่งเรือง ครึกครื้นกันทั่ว ซึ่งจะสังเกตได้จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ และวรรณคดีไทย โดยเฉพาะวรรณคดีนั้นจะมีเป็นจำนวนมากและเป็นวรรณคดีบันเทิง นาฏศิลป์เป็นการแสดงที่มีหลายชนิดหรือหลายประเภท และมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือให้ความสุข ความบันเทิงใจแก่ผู้ชม หรือเป็นอาหารใจของมนุษย์ วิวัฒนาการการแสดงของมนุษย์มีมาพร้อมกับการที่มนุษย์รวมตัวเป็นสังคม และต้องการจะสื่อความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของตน จึงแสดงออกมาเป็นท่าทางต่าง ๆ จนกลายเป็นท่าทางธรรมชาติปกติที่เราทั่วไปเข้าใจกัน แล้วจึงนำมาดัดแปลงเป็นท่ารำที่อ่อนช้อยงดงามในระยะหลัง (เรณู โกศินานนท์. 2545 : 9-10)

การแสดงนาฏศิลป์ไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์เชื้อชาติใดเผ่าพันธุ์ใดก็ตาม จะมีองค์ประกอบสำคัญ ๆ แฝงอยู่ในการแสดง ซึ่งจะขาดไม่ได้เลย สิ่งนั้นก็คือการขับร้อง การเดิน การรำ หรือท่าทาง และการบรรเลงดนตรี การขับร้องจะเป็นการเปล่งเสียงของมนุษย์ออกเป็นลำนำทำนอง ซึ่งมีทั้งการเอื้อนเสียงและเปล่งเสียงออกมาเป็นคำ หรือเป็นประโยคจนพัฒนาเป็นเรื่องเป็นราวแบบละคร การเดิน การพ้อ การรำรำ เป็นการแสดงท่าทางเพื่อสื่อความหมายและความงาม ส่วนการบรรเลงดนตรี หมายถึง เครื่องดนตรี และการผสมเป็นวงดนตรี ดังนั้นศิลปะทั้ง 3 ชนิดนี้จึงแตกต่างกันด้วยเชื้อชาติ ธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสภาพภูมิศาสตร์ และปัจเจกบุคคลจะมีความรู้สึกนึกคิด หรือสร้างสรรค์ขึ้น จนผู้อื่นชื่นชม ชื่นชอบตาม (ชนิดอยู่โพธิ์. 2531 : 1-2)

หัวใจนาฏศิลป์ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของนาฏศิลป์นั้นอยู่ที่บทหรือวรรณกรรม (วรรณคดี) มาก่อน เพราะผู้เขียนบทเป็นผู้กำหนดให้เป็นไปตามความต้องการ แล้วจึงนำมาสร้างเป็นนาฏศิลป์หรือการแสดง ฉะนั้นนาฏศิลป์จึงเป็นการรวมศาสตร์และศิลปะหลายแขนงเข้ามาประยุกต์ใช้หรือบูรณาการเข้าด้วยกัน (ประทีน พวงสำลี. 2514 : 1-2)

ประเทศไทยมีการกำหนดภูมิภาคของประเทศเป็น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ ซึ่งเราสามารถมองเห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมชัดเจนขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีความแตกต่างก็มีบางส่วนที่เหมือนกันและคล้ายคลึงกัน ฉะนั้นการแพร่

กระจายวัฒนธรรมหลักของภาคกลางจึงมักจะมีปะปนอยู่ในวัฒนธรรมประจำภาคต่าง ๆ ได้ ดังเช่น การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านของไทยทุกภูมิภาคในปัจจุบัน มักจะได้รับอิทธิพลจากนาฏศิลป์ไทยภาคกลางเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเราจะปฏิเสธไม่ได้เพราะการสื่อสารและความต้องการรู้ของมนุษย์มีมากขึ้น ฉะนั้นการเลื่อนไหลและการผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้น

การสร้างบทละครส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้มีความรู้หรือผ่านการเรียนรู้จากสำนักต่าง ๆ มาแล้วเป็นอย่างดี การแสดงนาฏศิลป์ บทร้อง หรือบทร่าย จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้กำกับการแสดง จะต้องใช้ฝึกหัดผู้แสดงให้กระทำบทบาท อารมณ์ ไปตามเจตนาของผู้เขียนกำหนดให้เป็นไปตามท้องเรื่อง ฉะนั้นผู้กำกับการแสดงและผู้แสดงจะต้องวิเคราะห์บทละครและทำความเข้าใจเสียก่อน

วรรณกรรมบันเทิงในอดีตมักจะถูกปรากฏในรูปแบบของวรรณคดีคำกลอน หรือแต่งขึ้นเพื่อแสดงละคร วรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ เรื่องสังข์ทอง ที่ได้กล่าวถึงบทแสดง ตอนนางรณาสีเสียงพวงมาลัย และเป็นที่ยอมรับกันในหมู่นาฏศิลป์ไทยว่าเป็นสุดยอดของการแสดงนาฏศิลป์ชุดหนึ่งของไทย โดยเฉพาะบทร่ายของเจ้าเงาะนั้นนาฏศิลป์โบราณได้บรรจุทำรำในบทนี้ให้ผู้แสดงออกลีลาทำรำถึงสี่อย่างอยู่ในตัวผู้แสดงคนเดียวกัน คือ ลีลาทำรำของตัว พระ นาง ยักษ์ และลิง ซึ่งถือว่าแสดงได้ยากมาก ต่อมาภายหลังในวงการนาฏศิลป์ไทยได้นำมาแสดงเป็นชุดการแสดงเอกเทศในงานรื่นเริงทั่วไป และได้รับการยอมรับและถือว่าเป็นการแสดงนาฏศิลป์มาตรฐานที่สวยงามชุดหนึ่งของไทย ต่อมาภายหลังผู้วิจัยได้มีโอกาสฟังบทการแสดงหมอลำอีสาน เรื่องนางนกกระยางขาว ของคณะอุบลพัฒนา ซึ่งบันทึกเป็นแถบบันทึกเสียงออกจำหน่าย ซึ่งจะมีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับเรื่องสังข์ทอง คือ ตอนนางสุชาดา ราชธิดาพระยายักษ์ไอสุรย์จะเลือกคู่พระอินทร์ทราบจึงแปลงกายเป็นชายชราปะปนมากับขัตรีขัตรีร้อยเอ็ด มาให้นางสุชาดาเลือก ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดแต่งบทเพลงขึ้นใหม่ โดยยึดขนบและรูปแบบการแสดงจากชุดนางรณาสีเสียงพวงมาลัยเป็นต้นแบบ แล้วให้ชื่อชุดการแสดงนี้ว่า “นางสุชาดาเสียงพวงมาลัย” และจะนำผลงานเสนอในรูปแบบรายงาน วิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research) พร้อมแถบบันทึกเสียง

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

- 1.2.1 เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องนางนกกระยางขาว
- 1.2.2 เพื่อสร้างบทเพลงประกอบรำ ชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย ขึ้นใหม่

### 1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

1.3.1 ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องนางนกระยางขาว ซึ่งได้จากการถอดแถบบันทึกเสียง ที่แสดงโดยคณะอุบลพัฒนา นำแสดงโดย ป. ฉลาดน้อย อังคณา คุณไชย และสไบแพร บัวสด

1.3.2 การสร้างบทเพลงประกอบราชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย นี้จะเลือกเอาเหตุการณ์ตอนที่พระยาไวยศุภย์เชษฐกษัตริย์ร้อยเอ็ดมาให้นางสุชาดาเลือกเป็นคู่ครองเท่านั้น

### 1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยจะศึกษาดังนี้

1.4.1 จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานประเภทมุขปาฐะ เรื่องนางนกระยางขาว ซึ่งแสดงโดยคณะอุบลพัฒนา เท่านั้น

1.4.2 จะสร้างบทเพลงประกอบรำ ประเภทรำคู่ โดยยึดเหตุการณ์ตอนนางสุชาดาเลือกคู่ แล้วประพันธ์ขึ้นด้วยฉันทลักษณ์ไทย ประเภทกลอนบทละคร ตลอดจนยึดแนวขนบของละครรำของไทยมาเป็นหลักเท่านั้น

### 1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทงานสร้างสรรค์ (Creative) สาขานาฏศิลป์และการละคร (Dance and Theatre) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1.5.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เป็นพื้นฐาน ดังนี้

- 1) ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน
- 2) ความรู้เกี่ยวกับการรำไทย
- 3) ความรู้เกี่ยวกับฉันทลักษณ์กลอนบทละคร
- 4) ความรู้เกี่ยวกับเพลงไทย
- 5) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

### 1.5.3 วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องนางกระยางขาว ดังนี้

- 1) ที่มาของเรื่อง
- 2) โครงเรื่องย่อ
- 3) ลักษณะคำประพันธ์
- 4) กลวิธีในการดำเนินเรื่อง
- 5) ตัวละครและลักษณะอุปนิสัยของตัวละคร
- 6) ฉาก
- 7) ภาษา
- 8) สวรรค์หรือแก่นของเรื่อง

### 1.5.4 การสร้างบทเพลงประกอบราชชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย มีดังนี้

- 1) เนื้อเรื่องย่อ ตอนนางสุชาดาเลือกคู่
- 2) คนตรีและเพลง
- 3) บทเพลงนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย
- 4) ลักษณะการแต่งกาย
- 5) อุปกรณ์การแสดง

### 1.5.5 การนำเสนอข้อมูล

สรุปผลของการวิจัย และข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาระบบ  
พรรณนาวิเคราะห์

## 1.6 ข้อยกเว้นของการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้มีขั้นตอนสืบเนื่องกัน จะต้องใช้เวลาและงบประมาณมากขึ้น  
ผู้วิจัยจึงแบ่งงานวิจัยฉบับนี้ออกเป็น 2 ช่วงระยะ ดังนี้คือ

ช่วงที่ 1 เป็นการสร้างบทเพลงประกอบราชชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย

ช่วงที่ 2 จะเป็นนาฏยประดิษฐ์ชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย ซึ่งจะไม่มีปรากฏใน  
เอกสารงานวิจัยฉบับนี้

## 1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

**การสร้างบทเพลง** หมายถึง วิธีการประพันธ์บทเพลงสำหรับใช้ประกอบการฟ้อนรำ ซึ่งจะประกอบด้วยเพลงบรรเลงหรือเพลงหน้าพาทย์ และเพลงสำหรับขับร้อง เพื่อใช้รำตีบทตามแบบอย่างการแสดงนาฏศิลป์ไทย

**รำชุด** หมายถึง การตัดตอนเหตุการณ์ เรื่องราว หรือสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง มาจัดแสดง โดยใช้ขนบการแสดงแบบละครรำของไทย

**นางสุชาดา** หมายถึง ชื่อตัวละครตัวเอก หรือตัวนางเอก ที่มีบทบาทเด่นที่สุด จากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่องนางนกกระยางขาว สืบเนื่องมาจากในอดีตชาตินางมีพี่น้อง 4 คน และเป็นธิดาของนายบ้านประจันตะคาม แล้วได้เป็นเมียของท้าวหมมมานพผู้มีบุญญาและได้สร้างศาลาเป็นสาธารณกุศลร่วมกับน้องทั้ง 3 ส่วนนางสุชาดาไม่ได้ทำบุญร่วมเพราะนางคิดว่าเป็นผู้หญิงจะต้องแต่งตัวให้สวยงามเพื่อให้สามีหลงรัก เมื่อสิ้นอายุขัยสามีและน้องได้ไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนนางสุชาดาได้มาเกิดเป็นนกกระยางขาว และยังคงใช้กรรมอยู่หลายชาติ ชาติสุดท้ายนางจึงได้มาเกิดเป็นพระธิดาพระยายักษ์ไอศูรย์ พระยายักษ์ไอศูรย์คิดจะหาคู่ครองให้แก่พระธิดา จึงเชิญกษัตริย์ร้อยเอ็ด เจ็ดหัวเมืองมาให้นางสุชาดาเลือกเป็นคู่ครอง

**เสียงพวงมาลัย** หมายถึง พวงมาลัยข้อมือ ซึ่งใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง ตามธรรมเนียมของวรรณกรรมไทยการเสียดหางาคู่ครองจะมีหลายวิธี เช่น เขียนสารลายนํ้าไปนํ้าเส้นผมใส่ผอบพร้อมสารรักลายนํ้าไป และการเสียดพวงมาลัย เป็นต้น ดังนั้นการแสดงชุดนางสุชาดาเสียดพวงมาลัยจึงหมายถึง การรำที่นางสุชาดามีความประสงค์จะเสียดหางาคู่ครองตามความเชื่อของคนโบราณที่ว่า “เนื้อคู่กันแล้วไม่แคล้วจากกัน”

**ขนบของการรำไทย** หมายถึง แบบแผนการแสดงนาฏศิลป์ไทยที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ ซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานหรือแม่แบบที่ผู้จัดแสดงรุ่นใหม่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม เช่น การใช้เพลงส่งตัวแสดงออกและเข้า อารมณ์เพลง และเพลงที่เหมาะสมกับฐานะวรรคัตต์ของตัวละคร ตลอดจนลักษณะการแต่งกาย เป็นต้น

## 1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ ดังนี้

1.8.1 ได้บทร้องประกอบการแสดงชุดนางสุชาดาเสียดพวงมาลัย ขึ้นอีก 1 บทเพลง

1.8.2 เป็นการเผยแพร่วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยใช้การขับร้องและการแสดง

เป็นสื่อ

1.8.3 ใช้ประกอบการเรียนการสอน นักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาเอกนาฏศิลป์

1.8.4 สามารถนำไปบรรจุทำรำและใช้แสดงในงานมงคลสมรสหรืองานมงคลทั่วไป

## 1.9 ทฤษฎีหรือกรอบแนวคิด

จะยึดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

นักมานุษยวิทยาในทวีปยุโรปที่สนใจค้นหาแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรม ได้พยายามค้นหา รูปแบบแรกเริ่มของวัฒนธรรม โดยทำโครงร่างคร่าว ๆ ของการแพร่กระจายของส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมในสังคมดั้งเดิม ส่วนของวัฒนธรรมใดที่แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางมักจะคิดกันว่าเก่าแก่ที่สุด นักแพร่กระจายพยายามพิสูจน์ว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติมาจากแหล่งกำเนิดแห่งเดียวกัน และแพร่กระจายไปโดยการติดต่อทางวัฒนธรรมหรือโดยการแพร่กระจาย เช่น ความเหมือนกันของปิรามิดอียิปต์ กับวัดของพวกมายา และหลุมฝังศพของชนดั้งเดิมในอเมริกา ทำให้นักมานุษยวิทยา เช่น จี. เอลเลียต สมิธ (G. Elliot Smith) และวิลเลียม เจ. เพอร์รี่ (William J. Perry) สรุปว่าอียิปต์เป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมมนุษยชาติ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 59)

นักมานุษยวิทยาสำนักประวัติศาสตร์และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) มองว่าสังคมและวัฒนธรรมของคนอาจมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระไม่เกี่ยวข้องกัน เขาไม่เชื่อในความเป็นหนึ่งเดียวของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ แต่เชื่อว่าการที่หลาย ๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นเพราะการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องความหลากหลายของวัฒนธรรม คือ สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Culture Complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง และแพร่กระจายออกไปขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้น ๆ จนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้างในลักษณะของแก่นกลางวัฒนธรรม (Culture Core) และเขตวัฒนธรรม (Culture Area) ศูนย์กลางของวัฒนธรรมมีหลายศูนย์กลาง และเมื่อต่างฝ่ายต่างขยายอิทธิพลก็อาจเกิดการแลกเปลี่ยนและยอมรับซึ่งกันและกันได้ เมื่อใดที่อิทธิพลของศูนย์กลางอ่อนแอหรือเขตวัฒนธรรมกว้างขวางมาก และวัฒนธรรมจากศูนย์กลางแพร่กระจายได้อย่างไม่เต็มที่ จะพบลักษณะของวัฒนธรรมชายขอบ (Marginal Culture) อาจแตกต่างจากวัฒนธรรมศูนย์กลาง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือวัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมท้องถิ่น (อมรา พงศาพิชญ์. 2541 : 11-15)

จากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวคิดในการประพันธ์บทเพลงประกอบรำชุดนางสุชาดาเสียงพวงมาลัย ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการแสดงชุดรจนาเสียงพวงมาลัย ถึงแม้เหตุการณ์อาจจะคล้ายคลึงกัน แต่ก็ป็นวรรณกรรมคนละเรื่อง ดังนั้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมแขนงนี้จึงเกี่ยวข้องกับทางด้านวรรณกรรมกับนาฏกรรม มักจะมีการเผยแพร่ หรือเลื่อนไหลไปสู่สังคมวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันได้เสมอ



มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม  
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY